

LA MONTADA DE LAS VACAS – (Texte complet)
Comte Bernard d'Armanhac de Castanet (1837/1924)

Transcrit en graphie classique par Zefir Bòsc

La nèu a fondut sul Cantal
Lo froment espiga a bèl talh,
De mai las caldas alenadas
Faun crèisser l'èrba dins las pradas.
Monsenh Dauban de Seveirac,
Als environs de Barriac,
Un òme sens bruch e sens glòria,
Mas que sap cultivar la bòria,
L'altre ser, venguent de Rodés,
Al canton de la chimenèia
Avertiguèt lo cantalés :
« Ausètz Capolada ? Ai idèia,
Çò diguèt, de far partir,
La vacada, diluns matin ;
Lo gendre de la Rocanhòla
Qu'èra dissabte a Laguiòla
A dich a Francés de Maurèl
Que i aviá fòrça èrba a Cervèl ;
Çaquelai, l'ora es arribada
E la frachiva es acabada.
_ E ben ! Mèstre, coma voldretz,
Li respondèt lo cantalés,
Diluns farem aquel viatge »
E sul còp, sens pèdre de temps,
Aprèsta son pichòt bagatge,
Estrèma sos abilhaments ;
Se far lavar per la Loïsa :
Tres mocadors, una camisa
E sas calças de tèla grisa.
E manda quèrre pel factor
Sa mòstra que chas l' relòtjor,
Dempuèi mai d'un mes, es penjada
E n'es pas encara arrenjada.
Puèi cèrca tot aquò que cau
Per far florejar sa vacada,
Per pomponejar son bestiau.
*
Abans que l'alba blanquegèsse
Darrièr las montanhas d'Aubrac
E que la lauseta cantèsse
Lo 'luns d'après a Seveirac
Se menava un redde tampatge
Que s'ausissiá de Barriac
E dels ostals del vesinatge :
Paumàs, La Planha, Crespiac.

Totas las vacadas esquiladas,
Estrilhadas e pomponadas
E lo taurèl enribanat,
En quitant l'estable, bramàvon ;
Los domestiques renegàvon.
De tot costat los canhs japàvon
E los gals ajocats cantàvon
En entendent aquel sabat ;
La Domaisèla e la Pijona
E la Caçaira e la Pompona
Pòrtan sus la tèsta un drapèu
Estacat e quilhat val cèu.
La Virondèla e la Rambalha,
La Capitana e la Moscalha :
Uu floquet de plumas de gal
E la Colomba e la Pastora,
Al còl : aun caduna un sonalh,
Mas, la luirèia la plus bèla
L'aun gardada a la Pomèla :
Pomèla, la flor del tropèl
Es franca com'un anhèl,
A la bana plan relevada,.
Lo frònt large, lo pèd pichon,
Lo pièig pus fin que de velor.
E quand es plan escardussada
Lusís coma s'èra daurada.
Lo cantalés n'es amorós
Li passa la man sus l'esquina,
La flata, l'apèla coquina
E tot còp li fa dels potons ;
A ! la luirèia la plus bèla
L'aun gardada per la Pomèla !
Pòrta sul cap tres cloqièrons
Ambe d'esquilons, de sonetas,
Fòrces ribans, fòrcas floretas
E d'autres gentes afairós.
Donc, las vacas enrameladas
E levant, en marchant, lo cap,
Liuras e fièras que quau sap,
D'èstre tant escarrabilhadas
Sul camin se'n vaun bravament.
A Boazols, saltan lèstament,
Dins la comba estrecha e prigonda,
Un riu cande coma d'argent ;
Arriban lèu a La Rotonda.

Veson lèu lo castèl d'Aubinhac
Basit per monsenh Passelac
E qu'a, dempuèi, cambiat de mèstre.
Traversant tot aquel campèstre,
En anant totjorn al grand pas.
Mas al coide que fa la rota,
D'ont la montanha se vèi tota,
A la virada de Najàs,
La Taissa, l'Atmèla, la Pola
Arrèstan lor marcha un moment
E viran lo nas deval vent.
De la cistra e de la fribola
D'Aubrac, davala la sentor
E sul camin grand, la vacada,
Recaire ! Brama de sabor :
Quand arriba qualqua ventada
Que s'es amont embaubada.
En passant sus la liba en flor,
Lo cantalés, Joan Capolada
Qu'es nascut al mas de Malet
Cèrca de luènh son ostalet,
Un pauc en dejós de Curièiras,
Dins un planòl ric en fauguèiras ;
Davant l'ostau i a un pichon prat,
Un campet qu'es plan trabalhat.
Quand ne vira, fa de bon blat ;
Una devesa per far pàisser
Un parelh de vacas o braus ;
Jol campet, i a quatre o cinq faus
E dins l'òrt, un gente maufraisse.

Avètz aquí tot lo benet.
Aquí cada an la Margarida,
Qu'es n'estada de la Bastida
Li dona un novèl eiritièr ;
Joanet conèis pas lo darrièr ;
Deman li farà una braçada,
Urós a n'aquela pensada,
Saca tres salts, una auçada,
E de son baston de drelhièr,
Cochà la tropa ensonalhada.
Tot lo lòng dels randaus florits
E sus la rota solombrada
Pels castanhièrs e pels garrics
Las vacas caminan tranquilas,
Al tindament de lors esquilas ;
Aprèp aver marchar un briu
Arriba al barri d'Espaliu.
Dejà, maitas fòrtas vacadas,
De sul Causse son davaladas :
La de Palmàs, la d'Aubinhac,
Una altra devàs Gabriac,
La de German de Cossèrgas
E la de Grandet de Vaissètas,

Lo fermièr de monsenh Privat ;
Aquela de monsenh Colrat
Sus totas las altrás floreja,
Mas aici avèm una, veja !
Qu'arriba sens bruch, ençaval:
Cap de plumet, cap de sonalh!
Un drapèu negre ! Aquel ostal :
N'es en dòl – Lo mèstre, pecaire !
A desfuntat, n'i a pas gaire,
Laissant tres o quatre enfants ;
Çò que n'es lo pus malurós,
Quand coneguèt que s'enanava,
Per la femna que lo velhava,
Faguèt portar lo pus pichon
E de sa boca agonisanta
Li faguèt un darrièr poton.
Lo paubre mòrt n'èra una santa :
Donava al paubres fòrça argent,
Pels domestiques èra brave !
Tanben, tot lo monde l'aimava ;
Lo cantalés, camin faguent,
Quand se soveniá plorava
E ieu, me plòre en òc content...

Pendent qu'al mièg de la plaça,
Lo bestial en romniant, s'ajaça,
Los cantaleses mòrts de set
Vaun bieure un còp, al cabaret.
Aquí, los coides sus la taula,
Pierron d'Albèç prend la paraula :
" L'autra jornassa a Concorés,
M'aun contat de gròlles d'affaires
M'aun dich qu'a l'entorn de Rodés,
De proprietaires temaires
E qu'aiman tròp los cambiaments,
Dins de bòrias que, dins lo temps,
Pel bestial èron renomadas,
Apertissan las vacadas,
Tenon un tropèl doble, pus fòrt,
Faun mòlze tot aquel fedatge
Apuèi enviatjan lo formatge
A las cavas de Ròcafòrt ;
Dison qu'aun pus bèl benefici.
En faguent d'aquel biais –Amai,
Ne tirèsson quiquòm de mai,
Çò ditz Miquèl de Sant Cirici,
Preferariá far 'n sacrifici
S'ère a lor plaça, per l'amor
D'aver lo plaser cada jorn
De vèire a l'estable rengadas,
Mon ramèl de vacas marcadas...
- Ieu seriá ben de vòstre avis,
Respondèt Guilhaume d'Artís.
- Amai ieu, s'o fa Joan Cairada,

Una vacada onora ton ostau –
Quand es menada coma cau,

Mas al Causse, dins quauquas plaças,
Las vacas son tament traças,
Que valdriá mai n'abure pas.
- Parlas per tu Bernard del Mas,
Çò li fa Raimond del Fajàs,
Las tiás son pas de las pus grassas
Del temps de Josèp dels Enfrús
Que las sonhavan davant tus
E de Matieu de las Beçadas,
Èron melhor escardussadas.
- Diga, Costolin, Pelatièr,
Me vòls aprèner mon mestièr ?
Tròç d'asenièr de la Bastida !
Ditz alara lo grand Bernard
Qu'es demorat longtemps soldat ;
Nom d'un sòrt, qu'es aquela vida ?
O conèisses tu, porcatièr,
S'una vaca es laida o polida ?
E prenent son pau de drelhièr,
L'i ten saca un còp per las cilhas
E dos o tres per las aurelhas.

A ! sagèssetz vist Joan-Raimond !
Del pochon de la carmanhòla,
En renegant coma un desmonh,
Tira son cotèl de Laguiòla,
Un capusador plan 'sugat,
Salta a la gòrja de Bernat
E li coteleja las còstas ;
Alara Pèire d'Altascòstas,
Bertomieu de Tartabisat,
Joan l'Espandou de Lendièiras
E quauqu'un autre de Curièiras
Corron per los desaparir,
Lor tiran cadun per la vèsta,
Pels braces, pel pèu de la tèsta ;
Finisson per los far sortir.

E per apaisar lo tampatge,
Abans que i aja tròp de mau,
Entremens, fugiguent l'auratge,
Capolada, ambe son bestiau
Prend lo camin de la montanha ;
La Capitani e la Castanha
Que lo sabon dempuèi dètz ans,
Sòrtan d'Espaliu, las primièiras.
Passan entre los prats, los camps,
Davant La Broa, davant Falguièiras,
Qu'es ara de monsenh Guirald,
Arriban'n aquela levada
Que los monges de Bona Val,

Dins lo temps passat, aun curada,
Per far de bons e braves prats
Dins de fraus nuds e desolats.
Joanet, del temps que la vacada
Escantís la set amassada,
Dins l'aiga fresca dels valats,
Se sièis sus una gròssa pèira
E se vira vas la ribièira.
Aval a laissat lo país
Ont per sant Joan, sus las colinas,
La vinha verdeja e florís,
Ont lo rasim mostós bolhís,
Al mes d'octobre dins las tinas,
Ambe la vinha, los figuièrs,
Los atmelièrs, los perseguièrs,
A la fuèlha menuda e grisa,
Son totes demorats darrièrs.
Ara, los quites castanhièrs
S'amagan, de paur de la bisa,
Dins las combas e rèstan 'n bas.
Ara, va venir l'encontrada
Del fau a la rusca argentada,
Del ginèst a la flor daurada,
De la fauguièira e del burgàs.
Joanet se lèva, n'es dejà las ;
A fach mai d'una galopada,
Per virar l'Africa o l'Armada
Que rambalhan de tot costat
E que saltan dins cada prat :
Per desponchar l'èrba florida,
L'èrba fresca que las convidà.

Enfin, sul puèch, teulat de nòu,
Parèis lo cloquièr del Cairòu,
Un pichon e gente vilatge.
Tot còp sul camin poldrós,
Joanet ausis un grand tampatge,
De brams, d'aücs e de cançons
Mesclats al son de la cabreta,
Del tamborn e de la trompeta,
Aquò's la banda dels conscrits
Que davala de la montanha ;
Un escachs de parents, d'amics,
Dusqu'a Rodés los acompanha.
Totes cantan coma dels fats.
Mas darrièrs los tambornejaires,
Los cantaires, los cabretaires,
Marchan dos vièlhs, totes corbats,
Paires o pairins dels soldats
Que n'aun pas enveja de rire,
De fadejar, ni de cantar ;
Auriáun, ai pas besonh d'o dire,
Pus lèu enveja de plorar !
A la montanha, d'aquesta ora :

De Laguiòla dusqua z'Aubrac
E de Pradas dusqu'al Nairac,
I a mai d'una maire que plora
En pensant als paubres conscrits !
D'aqueles joves estordits,
Que saltan coma dels cabrits,
Tres o quatre son de Curièiras,
Cinc de Laguòla, un de Vitrac,
Aquel grand n'es de Manson d'Aurièiras,
Qu'es estat rol a Sevèirac,
A reconegut la vacada :
S'en va al davant de Capolada,
Son d'acòrdi dempuèi longtemps
E çaquelai un pauc parents
Del conscrit, la vièlha mairina
Del cantalés, èra cosina.

Pendent que parlan totes dos,
Amanç sent darrièrs son esquina,
Una vaca que lo saufina,
En bramant d'un aire amistós.
Aquò's per mòia, la Domaisèla
Que dins lo temps qu'èra vedèla,
Manson li donava de sau
E quauques croston que per ela,
Panava tot còp a l'ostau,
Entre se virar se rapèla
De l'aver vista pichonèla,
I aurà tres ans, aquesta auton,
De i aver fach mai d'un poton
E lo paubre enfantàs, pecaire !
E que risqua, n'es ploraire,
Se sent las gremas dins son uèlh.
Mas, Bertomieu de Cusuèlh,
Torna bufar dins sa trompeta
E Joan d'Artís dins sa cabreta
Garnida de nacre e d'argent.
Amans saluda Capolada,
Sul camin prend en cantent
Vas Espaliu lo davalada,
Mas a la primièira virada,
Agacha encara vas arrièr
Per espincar la Domaisèla.

Entremens a la Vitarèla
Quauquas femnas de montanièrs
Son vengudas devàs Solatges
E de mai d'un autres vilatges :
Del Bosquet, Curièiras, Pomièrs,
Per esperar los cantaleses
Que dempuèi un tropèl de meses,
N'aun pas vistes a lor ostau,
Sietadas sus un rol de fau,
En esperant lor arribada

E viradas vas Espaliu,
Caduna mençonada lo sieu :
- Ieu, s'ò fa la Malivernada,
Ai per malhur un cambarada
Que met los laguies de costat :
Cada bona fèsta es pintat !
Dispensa tot còp aquò que ganha
Dins lo Causse e sus la Montanha,
M'a pas desempuèi mai de dètz ans
Donat un escut de cinq francs.
Li te vòle montar la gama,
Que s'ausirà de Nòstra Dama
De Montpèirós e de pus luènh ;
Aquel bregand n'a cap de suènh
De sa femna e de sa familha.
Baste tornèsse venir filha !
- Sabe pas, respond Joanilha,
Cossí fazètz vautres ? Per ieu,
Me pòde pas fachar de mieu,
Abans de partir cada annada
Me cròmpa un gente porcelon,
Abilha tota l'ostalada :
Me ten pron vin, pron blat, pron sau,
Me manca pas res dins l'ostau
E desempuèi que soi maridada,
Aquò's aquò, que mai m'agrada,
Ma pas donat un còp de ponh,
D'alhors me seriái revirada...
Mentèira, li ditz la Françon,
Me sovene qu'un jorn de fièira
A Laguiòla, per la carrièira,
Te bailèt un escopetau,
Te menava, mai coma cau !
Traça de pèca ! Que vòls dire ?
O fasiá per rire ! - Òc-ben-tant !
Te ploravas coma un enfant
Davant la pòrta de Molhada
E se t'agèssem pas parada,
Te n'auriá bravament sacat.
- A ! ça ! n'avètz pas acabat ?
Lor crida, alara, Margarida,
Qu'es aquela que dins sa vida,
Las espatlas li aun pas dolgut ?
Escota-me, tu la Florida !
E tu, Joaneta de Batut
E las autras. Quand a beugut,
Que vòstre òme crida, renèga,
E per pas res vos cèrca brega,
Daissatz lo renegar tot sol
E puèi, quand n'a fach un sadol
E qu'en dormiguent, la fumada
De son cervèl se n'es anada,
A vòstre aise, reprenètz-lo
E li faretz ausir rason...

- Cala-te Magdalena, escota !
 Auses pas quicòm sus la rota ?
 - Aquò's dos òmes a caval
 Que tròtan sul camin reial.
 Pr'aquò, son ben'n pauc estonada
 Que siagan pas tal arribats.
 La pluèja de la matinada
 Los aurà benlèu arrestats ?
 - Mas cala, Magdalena, escota !
 Veses pas quicòm sus la rota ?
 - Aquò's un tropèl de motons
 Que dralhan sul camin podròs.
 - Òc veiretz, santa bona Vièrja !
 Que i aurà quicòm de novèl !
 - Si-ben-si, so fa l'Isabèl,
 Se seràun un pauc, a l'aubèrja,
 Atardivats chas Mirabèl !
 - Cala-te, Magdalena, escota !
 Vese de drapèus sus la rota,
 Ause de brams, ause un sonalh.
 Avèm, aici nòstra vacada,
 Darrièr l'òme qu'es a caval,
 Vese mon paubre Capolada !
 E Margarida afalenada
 Cort davant lo cantalés ;
 Li salta al còl sens dire res
 E li fa 'na bona braçada
 Ben amistosa e ben sarrada.
 " E ben ! li demanda Joanet
 Diga, cossí te siás portada,
 Cossí va tota l'ostalada
 E Magdalena e Pèirronèl ?
 E lo nenon, o podètz creire,
 Que lo languisse de lo vèire !
 - Lo nenon teta bravament
 Mas a pa'ncara cap de dent
 - E los prats ? – Aun bona promessa,
 Aurem bon fen, mas los blats :
 Aqueste ivèrn, los aun traucats,
 Q'alhors, dimenge, aprèp la mèssa,
 En te passejant, los veiràs ! "

Atal parlent de lors afars,
 Totes dos se'n vaun braç a braç,
 Coma del temps de lor joinessa ;
 Semblan dos novèls maridats ;
 Mas pr'aquò, tanponch arribats
 A la virada de Curièiras,
 La Margarida met la man
 Dins las mans rudas e grossièiras
 De Joan, en li disent : " Deman,
 T'esperarai dins la serada...
 E viste se'n tòrna a l'ostau,

Sonhar mainatges e bestiau...

Se fa tardet e la vacada
 Sus la rota avança en brament,
 Passa Boet e, dins un moment,
 Tot al cap de la montanha,
 Lo solelh n'es dejà plan bas ;
 Esclaira encara tot escaç :
 La cima del bòsc de Laguiòla.
 Al levant i a una raujiòla,
 Dison qu'aquò's signe de vent ;
 Coma una lampesa d'argent
 Amont la luna es alucada
 E dejà la volta del cèl
 De quauqua estèla es clavelada.
 De la montagna del Cervèl,
 Mèstre Joan va durbir las cledas
 E las vacas, ambe lo brau,
 Corron val pas, coma las fedas,
 Coma las fedas vas la sau.
 La Lèbre dintra la primièira :
 Pecaire, es mòrta de talent !
 La Rambalha arriba darrièira,
 La paubressa, en garrelejent !
 Enfin, qand tota la vacada,
 Ambe fòrças brams, es passada,
 Joan fa lo signe de la crotz
 E ditz : « Vièrja de Montpeirós,
 Nòstra Dama ! Preservatz-nos !
 Al nom de Dieus, de tot domatge,
 De las malaudias, de l'auratge
 E del lop a la mala dent ;
 Donatz-nos un bon estivatge,
 Que poguèssem far de formatge
 E que lo Mèstre siá content ! »

Espeyrac - Avril 2020

*